

“ХҮҮХДИЙН ШУДАРГА БАЙДАЛ-2016” СУДАЛГАА

- *Ёс зүй, ёс суртахуун*
  - *Зөв төлөвшилт*
  - *Хууль сахих*
  - *Авлигыг цл тэвчих*
-

АГУУЛГА

БҮЛЭГ 1. СУДАЛГААНЫ АРГА ЗҮЙ, ТООЦООЛОЛ

1. ХҮҮХДИЙН ШУДАРГА БАЙДЛЫН ТҮВШНИЙ ТООЦООЛОЛ	4
2. СУДАЛГАА ЗОХИОН БАЙГУУЛСАН БАЙДАЛ	5

БҮЛЭГ 2. ХҮҮХДИЙН ШУДАРГА БАЙДЛЫН СУДАЛГААНЫ ҮР ДҮН

1. СУДАЛГААНД ХАМРАГДСАН ХҮҮХДҮҮДИЙН БҮТЭЦ	5
2. ХҮҮХДИЙН ШУДАРГА БАЙДЛЫН ТҮВШИН	6
3. ХҮҮХДИЙН ШУДАРГА БАЙДЛЫН ТҮВШИН, ДЭД ҮЗҮҮЛЭЛТЭЭР	9
4. ХҮҮХДИЙН ШУДАРГА БАЙДАЛД НӨЛӨӨЛЖ БУЙ ХҮЧИН ЗҮЙЛС	10

ДҮГНЭЛТ 18

ЗӨВЛӨМЖ 20

Хүснэгтийн жагсаалт

- Хүснэгт 1. Хүүхдийн шударга байдлыг үнэлэхэд ашигласан асуулт
- Хүснэгт 2. Хүүхдийн шударга байдлын дэд үзүүлэлтийг тооцсон асуулт, асуултын дугаараар
- Хүснэгт 3. Хүүхдийн шударга байдал 2016 судалгааны түвшин, дэд үзүүлэлтээр
- Хүснэгт 4. Хүүхдийн шударга байдал 2016 судалгааны түвшин, аймаг, нийслэл
- Хүснэгт 5. Хүүхдийн шударга байдлын түвшин, дэд үзүүлэлтээр

Зургийн жагсаалт

- Зураг 1. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн хүйс, нас
- Зураг 2. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн хүйс, анги, дүнд эзлэх хувиар
- Зураг 3. Хүүхдийн шударга байдлын түвшин, оноор
- Зураг 4. Хүүхдийн шударга байдлын түвшин болон хүүхдийн нас
- Зураг 5. Хүүхдийн шударга байдлын түвшин, хүйсээр
- Зураг 6. Шударга бус асуудал тохиолдоход хэнд ханддаг вэ?
- Зураг 7. Эцэг, эхчүүд шударга байдлын талаар ярилдаг эсэх, 2015-2016 он
- Зураг 8. Эцэг, эхийн хүүхдэд нөлөөлж буй байдал
- Зураг 9. Хүүхдийн шударга байдлын түвшин, шударга бус зүйлийн эсрэг эцэг, эхийн гаргаж буй үйлдлээр
- Зураг 10. Хүүхдэд найз нь шударга бус үйлдэл хийхийг хүсдэг эсэх
- Зураг 11. Хүүхдийн шударга байдлын түвшин, найз нь шударга бус үйлдэл хийхийг хүсдэг эсэх
- Зураг 12. Хүүхдийг шударга хандсаных нь төлөө сайшааж байсан эсэх
- Зураг 13. Хүүхдийн шударга байдлын түвшин, шударга хандсаных нь төлөө сайшааж байсан эсэх
- Зураг 14. Шударга ёсны талаар хичээл орох, эсхүл энэ талаар үйл ажиллагаа зохиогддог эсэх
- Зураг 15. Хүүхдийн шударга байдлын түвшин, шударга ёсны талаар хичээл орох, эсхүл энэ талаар үйл ажиллагаа зохиогддог эсэх
- Зураг 16. Багш нарын зүгээс шударга бус үйлдэл гаргаж, хүүхдүүдтэй зохисгүй харилцсан тохиолдолд хэнд хандах вэ?
- Зураг 17. Шударга ёсны талаарх мэдээллийг хаанаас авдаг вэ?
- Зураг 18. Хүүхдийн шударга байдлын түвшин, хүүхдүүдийн мэдээлэл хүлээн авч буй эх үүсвэрээс хамаарч буй байдал
- Зураг 19. Шударга бус үйлдлийн талаар олон нийтэд мэдээлэх нь зөв үү?

БҮЛЭГ 1. СУДАЛГААНЫ АРГА ЗҮЙ, ТООЦООЛОЛ

Хүүхдийн шударга байдлын судалгааг “Транспэрэнси Интернэшнл Солонгос” байгууллагаас боловсруулсан арга зүйн дагуу анх 2008 онд Энэтхэг, Солонгос, Бангладеш, Монгол зэрэг оронд зохион байгуулж байсан билээ. Үүнээс хойш уг арга зүйн дагуу Хүүхдийн шударга байдлын судалгааг 7 дахь удаагаа зохион байгуулаад байна.

Монгол Улсын ирээдүй болсон хүүхдүүдийн шударга байдал, ёс зүй, ёс суртахуун, төлөвшилтийг хүүхдэд ойлгомжтой, хялбар байдлаар тодорхойлох, цаашид хүүхдүүдийг шударга иргэн болгон төлөвшүүлэхийн тулд авч хэрэгжүүлбэл зохих урьдчилан сэргийлэх, соён гэгээрүүлэх ажлын чиглэлийг тогтооход энэхүү судалгааны зорилго оршиж байна.

1. ХҮҮХДИЙН ШУДАРГА БАЙДЛЫН ТҮВШНИЙ ТООЦООЛОЛ

Хүүхдийн шударга байдлын судалгааны зорилгын нэг нь хүүхдийн шударга байдлын түвшнийг тодорхойлох бөгөөд судалгааны мэдээлэлд үндэслэн жил бүр хүүхдийн шударга байдлын түвшинг хэмжин гаргаж байгаа юм.

Хүүхдийн шударга байдлын түвшинг тогтооходоо доорх 12 асуултад тухайн хүүхэд санал нийлж байгаа эсэхийг нь асууж, хариулт бүрийг 1-5 хүртэлх оноогоор үнэлж, үнэлгээний арифметик дунджаар гаргав. Хүүхдийн шударга байдлын түвшин нь хүүхдийн ёс зүй, ёс суртахуун, зөв төлөвшилт, хууль сахих, авлигыг үл тэвчих үзэл гэсэн дэд үзүүлэлтээс бүрддэг. Хүүхдийн шударга байдлын түвшин 1-д ойртох тусам шударга бус, харин 5-д ойртох тусам шударга гэж үзнэ.

Хүснэгт 1. Хүүхдийн шударга байдлыг үнэлэхэд ашигласан асуулт

Асуултын дугаар	Асуулт
1.	Сайн найз чинь шалгалт өгөхдөө бусдаас хуулах нь буруу зүйл биш.
2.	Том хүмүүсийн хууль бус үйлдэл нь өөрт чинь ашигтай байвал буруу зүйл биш.
3.	Гэрийн даалгавраа хийхдээ интернет зэрэг бусдын бүтээлээс өөрөө хийсэн мэт ашиглах нь буруу зүйл биш.
4.	Ангийн дарга болохын тулд ангийнхандаа бэлэг өгөх нь буруу зүйл биш.
5.	Багшдаа бэлэг өгөх нь дүнгээ ахиулах сайн арга юм.
6.	Баян байх нь шударга байхаас илүү чухал.
7.	Багш хичээл зааж, сургууль төгсгөснийхөө төлөө сурагчдаас хариу шан харамж, бэлэг хүсэж болно.
8.	Шалгалтаа бусдаас хуулж байгаа хүн нь Таны сайн найз байсан ч багш, эцэг/эх/, дотнын хүндээ мэдэгдэнэ.
9.	Урт дараалалд зогсож байснаас урдуур нь дайрч кинонд хурдан орохыг хичээнэ.
10.	Хууль сахиулагч хэн нэгэн таны дэргэд /ойр/ байхгүй үед хууль, дүрэм зөрчиж болно.
11.	Авлига болон бусад гэмт хэрэг үйлдсэн хүнийг холбогдох байгууллагад мэдэгдэнэ.
12.	Гэр бүлийнхэн чинь албан тушаалаа ашиглах буюу хууль зөрчих замаар баян болох нь буруу зүйл биш.

Хүүхдийн шударга байдлын түвшний дэд үзүүлэлт болох ёс зүй, ёс суртахуун, зөв төлөвшилт, хууль сахих болон авлигыг үл тэвчих байдлын үзүүлэлтийг тооцоходоо дээр дурдсан асуултуудын дагуу дэд үзүүлэлтийн дунджийг тооцсон болно. Дэд үзүүлэлт тооцоход ашигласан асуултыг дараахь хүснэгтээс харна уу.

Хүснэгт 2. Хүүхдийн шударга байдлын дэд үзүүлэлтийг тооцсон асуулт, асуултын дугаараар

	Ёс зүй, ёс суртахуун	Зөв төлөвшилт	Хууль сахих	Авлигыг үл тэвчих
Танин мэдэхүйн	3	4	1	2
Нөлөөллийн	6	5	7	8
Зан үлийн	9	11	10	12

2. СУДАЛГАА ЗОХИОН БАЙГУУЛСАН БАЙДАЛ

Хүүхдийн шударга байдлын судалгааг цахим хэлбэрээр “Surveymonkey” судалгааны программыг ашиглан, 21 аймаг, нийслэлийн 7-12 дугаар ангийн сурагчдыг санамсаргүй байдлаар сонгон, бэлтгэгдсэн асуулгыг бөглүүлж, судалгааг зохион байгуулав.

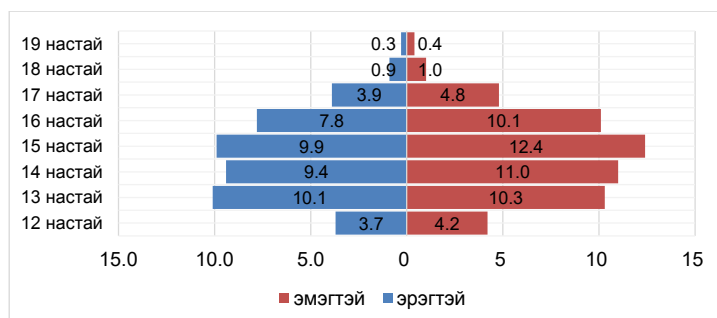
Судалгааны мэдээллийг цахим хэлбэрээр цуглуулах ажлыг 21 аймаг, нийслэлд Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн байгууллагатай хамтран 2016 оны 12 дугаар сарын 19-ний өдрөөс 2016 оны 02 дугаар сарын 25-ны өдрийн хооронд зохион байгууллаа.

БҮЛЭГ 2. ХҮҮХДИЙН ШУДАРГА БАЙДЛЫН СУДАЛГААНЫ ҮР ДҮН

1. СУДАЛГААНД ХАМРАГДСАН ХҮҮХДҮҮДИЙН БҮТЭЦ

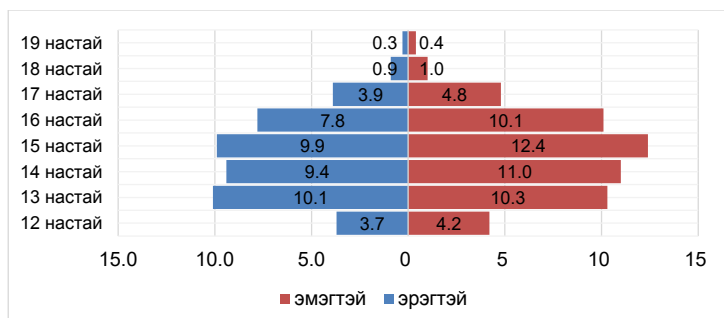
“Хүүхдийн шударга байдал-2016” судалгаанд хамрагдсан сурагчдын 45.6 хувь нь эрэгтэй, 54.4 хувь нь эмэгтэй байгаа бол сурагчдыг насны хувьд авч үзвэл 15 настай сурагчид хамгийн их буюу 22.3 хувийг эзэлж байгаа бол 19 настай сурагчид хамгийн бага буюу судалгаанд хамрагдсан сурагчдын 0.7 хувь нь байна (Зураг 1).

Зураг 1. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн хүйс, нас

Судалгаанд хамрагдсан сурагчдыг суралцаж буй ангиар нь авч үзвэл 11 дүгээр ангийн сурагч 22.2 хувь, 8 дугаар ангийн сурагч 21.5 хувь, 7 дугаар ангийн сурагч 20.8 хувь, 9 дүгээр ангийн сурагч 19.1 хувь, 10 дугаар ангийн сурагч 10.9 хувь байгаа бол 12 дугаар ангийн сурагч 5.4 хувийг эзэлж байна (Зураг 2).

Зураг 2. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн хүйс, анги, дүнд эзлэх хувиар

Судалгаанд хамрагдсан сурагчдыг байршлаар нь авч үзвэл 62.4 хувь нь аймгуудаас, 37.6 хувь нь нийслэлээс хамрагдсан байна.

2. ХҮҮХДИЙН ШУДАРГА БАЙДЛЫН ТҮВШИН

Хүүхдийн шударга байдлын судалгааны мэдээлэлд үндэслэн Хүүхдийн шударга байдлын түвшинг 4 дэд үзүүлэлт (ёс зүй, ёс суртахуун, зөв төлөвшилт, хууль сахиу, авлигыг үл тэвчих)-ийн хамт тооцдог. Хүүхдийн шударга байдлын түвшин болон дэд үзүүлэлтийг 1-5 хүртэлх оноогоор үнэлсэн бөгөөд уг үзүүлэлтийн утга 1-д ойртох тусам шударга бус, 5-д ойртох тусам шударга гэж ойлгоно.

Хүүхдийн шударга байдлын түвшин 2016 оны судалгаагаар 4.00 гэсэн дүнтэй гарсан нь өмнөх судалгааны дүнтэй харьцуулахад 0.01-ээр өссөн байна (Зураг 3).

Зураг 3. Хүүхдийн шударга байдлын түвшин, оноор

Судалгааны үр дүнг ёс зүй, ёс суртахууны дэд үзүүлэлт, зөв төлөвшилтийн дэд үзүүлэлт, хууль сахиу байдлын дэд үзүүлэлт, авлигыг үл тэвчих байдлын дэд үзүүлэлтүүдээр дэлгэрэнгүйгээр доорх хүснэгтээр гаргав (Хүснэгт 3).

Хүснэгт 3. Хүүхдийн шударга байдал 2015 судалгааны түвшин, дэд үзүүлэлтээр

Δ/д	Үзүүлэлт	Үнэлгээ						
		2010	2012	2013	2014	2015	2016	
ХҮҮХДИЙН ШУДАРГА БАЙДЛЫН ТҮВШИН		3.29	2.93	3.71	4.03	3.99	4.00	
А. Ёс зүй, ёс суртахууны дэд үзүүлэлт		3.03	2.73	3.80	4.07	4.08	4.10	
	Танин мэдэхүйн	Хүүхдүүд гэрийн даалгавар хийхдээ интернет болон бусдын бүтээлийг өөрөө хийсэн мэт ашиглах нь буруу зүйл биш.	3.20	2.72	3.66	3.94	3.94	3.98
	Нөлөөллийн	Баян байх нь шударга байхаас илүү чухал.	2.70	2.49	3.91	4.28	4.26	4.23
	Зан үйлийн	Урт дараалалд зогсож байснаас урдуур нь дайрч кинондоо хурдан орохыг хичээнэ.	3.20	2.99	3.82	3.99	4.03	4.10
Б. Зөв төлөвшилтийн дэд үзүүлэлт		2.51	2.29	3.88	4.32	4.21	4.16	
	Танин мэдэхүй	Ангийн дарга болохын тулд ангийнхандаа бэлэг өгөх нь буруу зүйл биш.	2.20	1.85	3.99	4.45	4.37	4.30
	Нөлөөллийн	Багшдаа бэлэг өгөх нь дүнгээ ахиулах сайн арга юм.	2.20	1.94	4.08	4.48	4.38	4.37
	Зан үйлийн	Хууль зөрчсөн, гэмт хэрэг хийсэн хүнийг холбогдох байгууллагад мэдэгдэнэ.	3.10	3.10	3.57	4.02	3.87	3.81
В. Хууль сахих байдалын дэд үзүүлэлт		3.54	2.85	3.83	4.04	4.02	4.06	
	Танин мэдэхүй	Сайн найз чинь шалгалт өгөхдөө бусдаас хуулах нь буруу зүйл биш.	4.42	3.61	3.63	3.63	3.73	3.84
	Нөлөөллийн	Багш хичээл зааж, сургууль төгсгөснийхөө төлөө сурагчдаас хариу шан харамж, бэлэг хүсэж болно.	3.40	2.96	4.02	4.10	4.09	4.05
	Зан үйлийн	Хууль сахиулагч хэн нэгэн таны дэргэд /ойр/ байхгүй үед хууль, дүрэм зөрчиж болно.	2.80	1.98	3.83	4.38	4.24	4.28

Г. Авлигыг үл тэвчих байдлын дэд үзүүлэлт			2.98	2.81	3.35	3.68	3.65	3.68
	Танин мэдэхүйн	Том хүмүүсийн хууль бус үйлдэл нь өөрт чинь ашигтай байвал буруу зүйл биш.	2.70	2.34	3.69	4.15	4.17	4.14
	Нөлөөллийн	Шалгалтаа бусдаас хуулж байгаа хүн нь Таны сайн найз байсан ч багш, эцэг/эх/, дотнын хүндээ мэдэгдэнэ.	3.35	3.11	2.73	3.29	2.67	2.72
	Зан үйлийн	Гэр бүлийнхэн чинь албан тушаалаа ашиглах буюу хууль зөрчих замаар баян болох нь буруу зүйл биш.	2.90	2.97	3.65	4.19	4.10	4.18

2016 оны судалгааны үр дүнгээр Дорнод, Говь-Алтай, Өмнөговь, Өвөрхангай аймгуудын хүүхдийн шударга байдлын түвшин 0.51-0.7 пунктээр дээшилсэн байна. Харин Булган, Дундговь, Сүхбаатар, Баян-Өлгий аймгуудын хүүхдийн шударга байдлын түвшин 0.44-0.59 пунктээр буурчээ (Хүснэгт 4).

Хүснэгт 4. Хүүхдийн шударга байдал 2016 судалгааны түвшин, аймаг, нийслэл

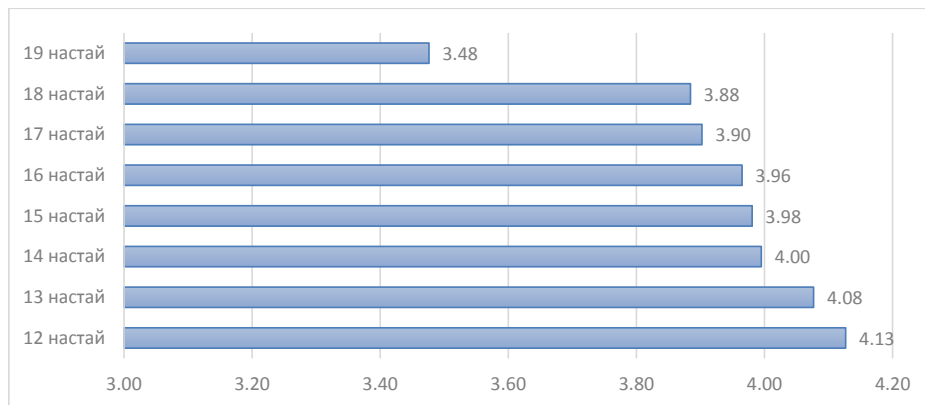
Δ/Δ	Аймаг, нийслэл	Шударга байдлын түвшин		Зөрүү
		2015	2016	
1	Архангай	4.01	3.89	-0.12
2	Баян-Өлгий	4.18	3.74	-0.44
3	Баянхонгор	4.03	4.17	0.14
4	Булган	4.26	3.67	-0.59
5	Говь-Алтай	3.36	4.03	0.67
6	Говьсүмбэр	3.71	3.92	0.21
7	Дархан-Уул	3.56	4.04	0.48
8	Дорноговь	3.99	4.22	0.23
9	Дорнод	3.38	4.08	0.70
10	Дундговь	4.26	3.79	-0.47
11	Завхан	3.96	4.03	0.07
12	Орхон	4.07	4.04	-0.03
13	Өвөрхангай	3.65	4.16	0.51
14	Өмнөговь	3.66	4.21	0.55
15	Сүхбаатар	4.13	3.69	-0.44
16	Сэлэнгэ	3.57	4.04	0.47
17	Төв	3.87	3.98	0.11
18	Увс	4.29	4.06	-0.23
19	Ховд	4.08	4.10	0.02

20	Хөвсгөл	4.36	4.09	-0.27
21	Хэнтий	4.00	4.17	0.17
22	Улаанбаатар	4.05	3.98	-0.07

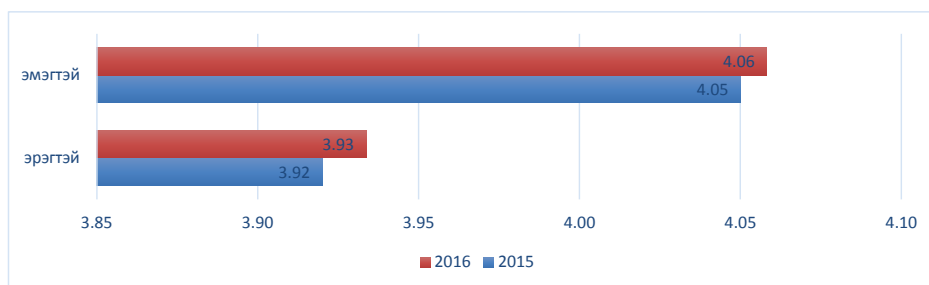
Хүүхдүүдийн шударга байдал нас нэмэгдэх тутам буурч байгаа нь судалгааны үр дүнгээс харагдаж байна. 12 настай хүүхдүүдийн шударга байдлын түвшин 4.13, 13 настай хүүхдүүдийнх 4.08 гарсан байгаа нь өндөр үзүүлэлт болж байна. Харин 19 настай хүүхдүүдийн шударга байдлын түвшин 3.48 гарсан нь хамгийн доогуур үзүүлэлт болж байна (Зураг 4).

Зураг 4. Хүүхдийн шударга байдлын түвшин болон хүүхдийн нас

Хүүхдийн шударга байдлын түвшин мөн хүйсийн хувьд зөрүүтэй байдал жил бүрийн судалгааны дүнгээс харагддаг. Энэ удаагийн судалгааны дүнгээс харахад эмэгтэй хүүхдийн шударга байдлын түвшин 4.06, эрэгтэй хүүхдийн шударга байдлын түвшин 3.93 болж зөрүү нь 0.12 пункт байна (Зураг 5).

Зураг 5. Хүүхдийн шударга байдлын түвшин, хүйсээр

3. ХҮҮХДИЙН ШУДАРГА БАЙДЛЫН ТҮВШИН, ДЭД ҮЗҮҮЛЭЛТЭЭР

Хүүхдийн шударга байдлын түвшинг ёс зүй, ёс суртахуун, зөв төлөвшилт, хууль сахиу, авлигыг үл тэвчих гэсэн 4 дэд үзүүлэлтээр үнэлсэн.

Хүснэгт 5. Хүүхдийн шударга байдлын түвшин, дэд үзүүлэлтээр

	2010	2012	2013	2014	2015	2016
ХҮҮХДИЙН ШУДАРГА БАЙДЛЫН ТҮВШИН	3.29	2.93	3.71	4.03	3.99	4.00
Ёс зүй, ёс суртахуун	3.03	2.73	3.80	4.07	4.08	4.10
Зөв төлөвшилт	2.51	2.29	3.88	4.32	4.21	4.16
Хууль сахих	3.54	2.85	3.83	4.04	4.02	4.06
Авлигыг үл тэвчих	2.98	2.81	3.35	3.68	3.65	3.68

4. ХҮҮХДИЙН ШУДАРГА БАЙДАЛД НӨЛӨӨЛЖ БҮЙ ХҮЧИН ЗҮЙЛС

Хүүхдийн ёс зүй, ёс суртахуун, зөв төлөвшилт, хууль, дүрэм сахин дээдлэх болон авлигыг үл тэвчих байдал нь тэдний эцэг, эх, найз нөхөд, сургууль болон мэдээллийг хүлээн авч байгаа сувгаас шууд хамааралтай байдаг. Тиймээс судалгааны үр дүнд хүүхдийн шударга байдлын түвшин эцэг, эх, найз, нөхөд, сургууль, мэдээлэл хүлээн авч бус сувгаас хэрхэн хамаарч байгаа талаар доорх байдлаар шинжилгээ хийлээ.

Эцэг, эх:

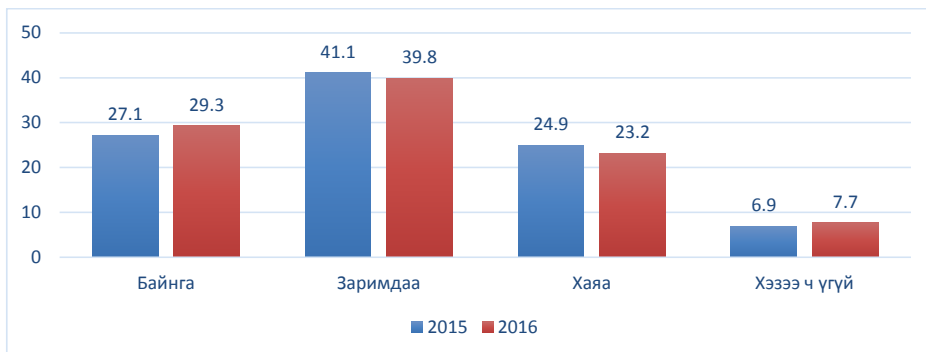
Хүүхдийн шударга байдлын судалгаагаар хүүхэд шударга байж, зөв зүйл хийхэд ямар шалтгаан, хүчин зүйл нөлөөлж байгааг тодорхойлохыг зорилго болгодог. Хүүхдийн шударга байдалд нөлөөлөх нэг чухал хүчин зүйл бол эцэг, эхийн нөлөөлөл юм. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдээс “Танд шударга бус асуудал тохиолдвол Та яах вэ?” гэсэн асуултад нийт хүүхдүүдийн 63.9 хувь нь “эцэг, эх, багш зэрэг дотныхоо хүнд хэлнэ” гэж харуулсан бол 26.3 хувь нь “арилгахын тулд ямар нэг зүйл хийнэ”, 9.9 хувь нь “юу ч хийхгүй” гэж харуулсан байна (Зураг 6).

Зураг 6. Шударга бус асуудал тохиолдоход хэнд хандаг вэ?

Дээрхээс үзэхэд хүүхдүүд хүндрэлтэй асуудал тулгарахад хамгийн ихээр эцэг, эх, дотны хүмүүстээ хандаг байна. Иймд эцэг, эх, гэр бүлийн нөлөөллийг судалгааны явцад тодруулав. Эцэг, эхчүүд хүүхдүүтэй шударга байх талаар байнга ярилдаг гэсэн харцумт 29.3 хувь болж 2.2 пунктээр нэмэгдсэн байна (Зураг 7.)

Зураг 7. Эцэг, эхчүүд шударга байдлын талаар ярилдаг эсэх, 2015-2016 он

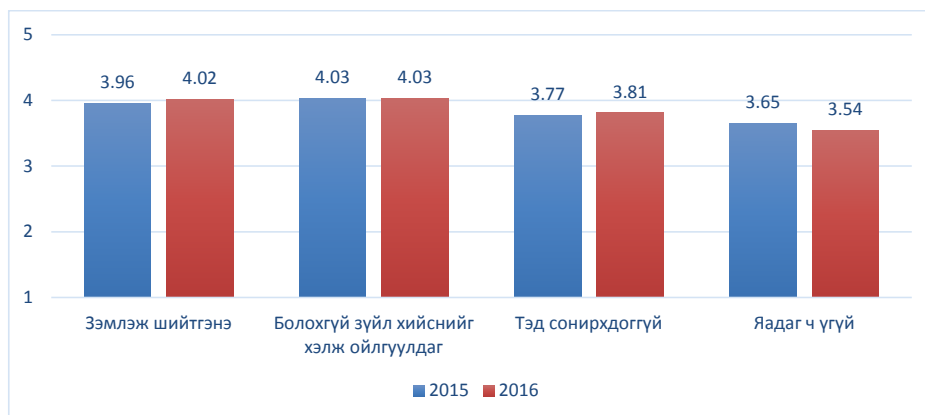
Эндээс харахад судалгаанд оролцсон сурагчдын дийлэнх хувь нь “байнга”, “заримдаа” ярилдаг гэж харуулсан байгаа нь эерэг үзүүлэлт болж байна. Харин шударга бус зүйл хийсэн тохиолдолд эцэг, эх нь хэрхэн нөлөөлдөг талаар судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдээс тодруулахад “болохгүй зүйл хийснийг минь хэлж ойлгуулдаг” гэж нийт хүүхдүүдийн 65.8 хувь нь харуулсан бол 25.8 хувь нь “зэмлэл хүлээлгэж шийтгэдэг”, 5.1 хувь нь “тэд энэ талаар сонирхдоггүй”, 3.4 хувь нь “ямар ч үйлдэл хийдэггүй” гэж тус тус харуулсан байна (Зураг 8).

Зураг 8. Эцэг, эхийн хүүхэдэд нөлөөлж буй байдал

Хүүхдээ шударга бус зүйл хийхэд эцэг, эх ямар харуу үйлдэл үзүүлж байгаагаас шалтгаалан тэдний зөв төлөвшил хамаарна. Үүнийг судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдээс тодруулахад “Болохгүй зүйл хийснийг минь хэлж ойлгуулдаг” гэж харуулсан хүүхдүүдийн шударга байдлын түвшин 4.03 байгаа нь “ямар ч үйлдэл хийдэггүй” гэж харуулсан хүүхдийнхээс 0.49 пунктээр илүү байна (Зураг 9).

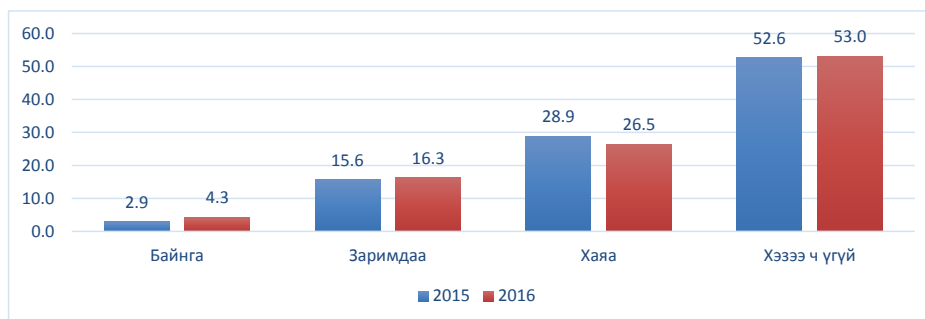
Зураг 9. Хүүхдийн шударга байдлын түвшин, шударга бус зүйлийн эсрэг эиэг, эхийн гаргаж буй үйлдлээр

Найз, нөхөд бусад хүмүүс:

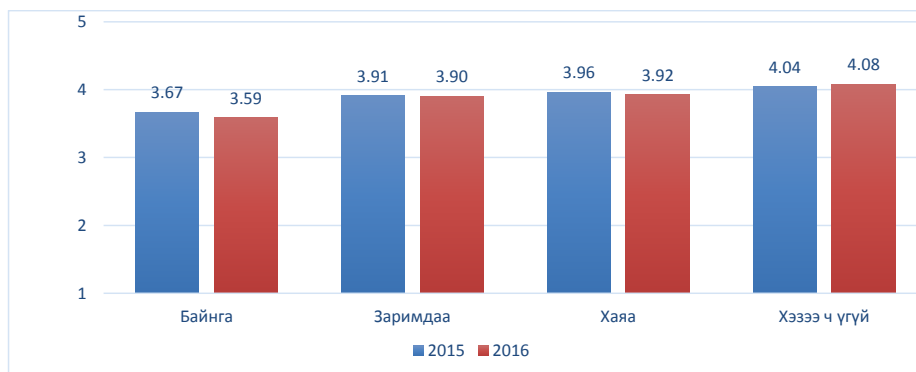
Хүүхдүүдийн хувьд шударга байх, эсхүл зөв төлөвшилт олж авахад эиэг, эхээс гадна найз, нөхдийн хүрээ чухал нөлөөтэй юм. Иймд хүүхдүүдээс “Таны найз танаас шударга бус үйлдэл хийхийг хүсдэг үү?” гэж асуухад судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн 4.3 хувь нь “байнга”, 16.3 хувь нь “заримдаа”, 26.5 хувь нь “хаяа”, 53.0 хувь нь “хэзээ ч үгүй” гэж харуулсан байна. Дээрхээс харахад хүүхдүүдэд найз нөхдийн зүгээс шударга бус үйлдэл хийхийг хүсдэг тохиолдол бага бус байгааг харж болохоор байна (Зураг 10).

Зураг 10. Хүүхдэд найз нь шударга бус үйлдэл хийхийг хүсдэг эсэх

Найз нөхдийн нөлөөллийг хүүхдийн шударга байхтай ямар хамааралтай байгааг доорх үзүүлэлтээр харуулав (Зураг 11).

Зураг 11. Хүүхдийн шударга байдлын түвшин, найз нь шударга бус үйлдэл хийхийг хүсдэг эсэх

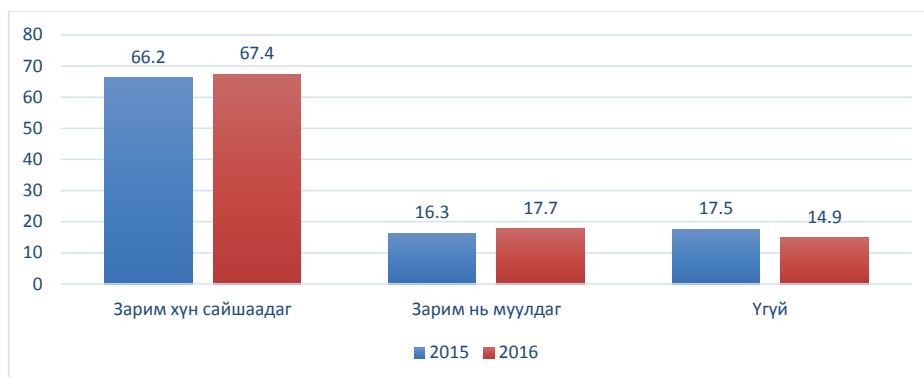

Дээрх үзүүлэлтээс харахад найз нөхөд нь ямар нэгэн байдлаар шударга бус зүйл хийхийг шаарддаг тохиолдол байгаа ч тэдний хүссэнээр “шударга бус үйлдэл” хийхийг хүсдэггүй хүүхдүүдийн шударга байдлын түвшин хүсдэг буюу “байнга”, “заримдаа”, “хааяа” гэж хариулсан хүүхдүүдийнхээс өндөр байна.

Шударга үйлсийн төлөө сайшаах

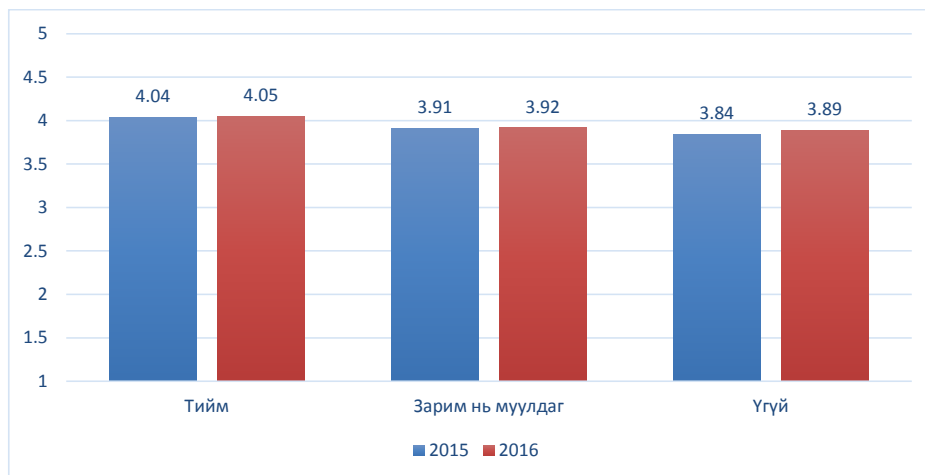
Хүүхдийн шударга байдлын түвшинд эерэгээр нөлөөлөх нэг чухал үзүүлэлт бол тухайн хүүхдийг шударга зүйл хийснийх нь төлөө эиэг,эх, багш, найз нөхөд, ойр дотны хүмүүс нь магтаж, сайшааж, урамшуулж, хөхүүлэн дэмжиж байх явдал юм. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн 67.4 хувь нь шударга хандсаныхаа төлөө сайшаагдаж байсан гэж хариулсан бол, 17.7 хувь нь “зарим нь муулдаг”, 14.9 хувь нь “үгүй” гэж хариулжээ (Зураг 12).

Зураг 12. Хүүхдийг шударга хандсаных нь төлөө сайшааж байсан эсэх

Шударга хандсаныхаа төлөө сайшаагдах нь хүүхдийн шударга байдлын түвшинтэй ямар хамааралтай болохыг доорх зургаар харуулав (Зураг 13).

Зураг 13. Хүүхдийн шударга байдлын түвшин, шударга хандсаных нь төлөө сайшааж байсан эсэх

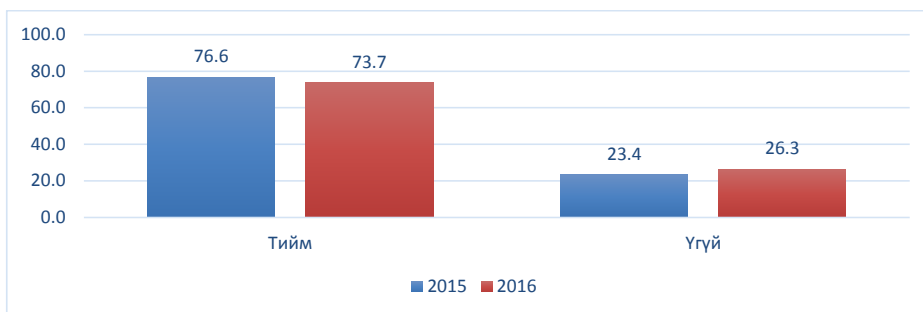
Эндээс харахад хүүхдүүд шударга хандсанаа төлөө сайшаагдаж байсан буюу “тийм” гэж харцуулсан хүүхдүүдэд хамаарах шударга байдлын түвшин 4.05 буюу хамгийн өндөр байгаа бол “зарим нь муулдаг” гэж харцуулсан хүүхдийнх 3.92, “сайшаагдаж байгаагүй буюу үгүй” гэж харцуулсан хүүхдүүдийн 3.89 болж буурч байна.

Сургууль:

Бидний ирээдүй, хойч үе болсон хүүхдүүдэд бага наснаас нь эхлэн ёс зүй, ёс суртахуун, зөв төлөвшилтийн болон авлигыг үл тэвчих үзлийг төлөвшүүлэхэд эцэг, эх, найз нөхдийн нөлөөллөөс гадна иэцэрлэг болон сургуулийн сургалтын хөтөлбөр, төлөвлөгөөнд энэ талаар тодорхой тусгах шаардлагатай байгаа нь жил бүрийн судалгааны үр дүнгээс харагдаж байдаг.

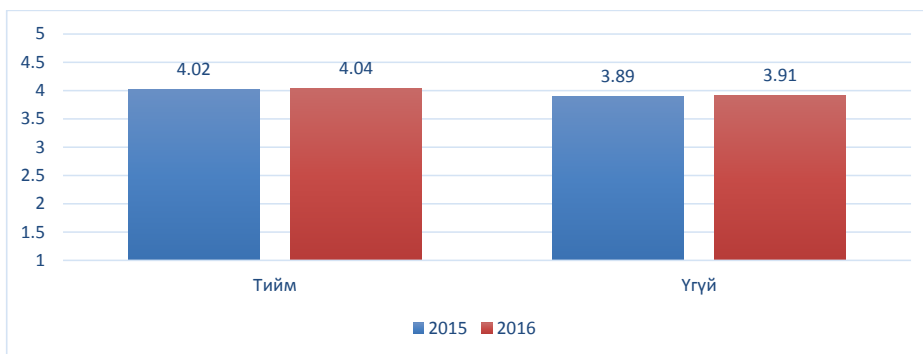
Судалгаагаар хүүхдүүдээс шударга ёсны талаар хичээл орох, эсхүл энэ төрлийн үйл ажиллагаа зохиогддог эсэх талаар тодруулахад хүүхдүүдийн 73.7 хувь нь “тийм”, 26.3 хувь нь “үгүй” гэж харцуулсан байна (Зураг 14).

Зураг 14. Шударга ёсны талаар хичээл орох, эсхүл энэ талаар үйл ажиллагаа зохиогддог эсэх

Хүүхдүүдэд шударга ёсны талаар хичээл орох, эсхүл шударга ёсны талаар ямар нэгэн үйл ажиллагаа зохиогдож байх нь тэдний шударга байдлын түвшинд хэрхэн нөлөөлж байгааг доорх үзүүлэлтээс харж болно (Зураг 15).

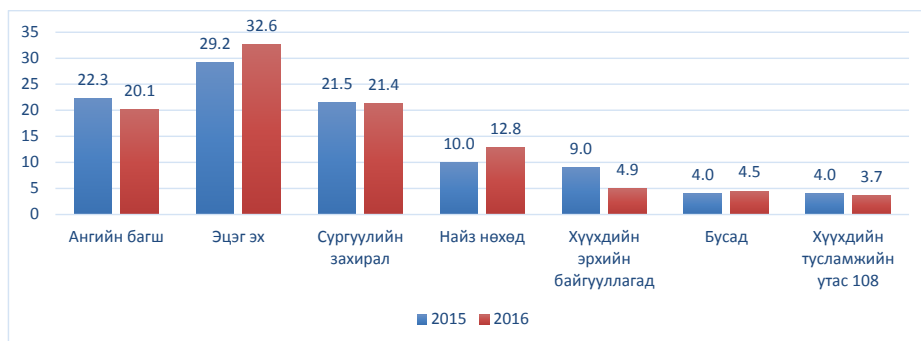
Зураг 15. Хүүхдийн шударга байдлын түвшин, шударга ёсны талаар хичээл орох, эсхүл энэ талаар үйл ажиллагаа зохиогддог эсэх

Дээрх үзүүлэлтээс харахад шударга ёсны талаар хичээл орох, эсхүл энэ төрлийн үйл ажиллагаа зохиогддог гэж хариулсан хүүхдүүдийн шударга байдлын түвшин “үгүй” гэж харцулсан хүүхдүүдийнхээс 0.13 пунктээр илүү байгаа нь хүүхдүүдэд шударга ёсны талаар хичээл орох нь тэдний шударга байдлын түвшинг нэмэгдүүлэхэд эерэг нөлөө үзүүлэх боломжтой байгааг харуулж байна.

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдээс багш нарын зүгээс шударга бус үйлдэл гаргаж, хүүхдүүдтэй зохисгүй харилцсан тохиолдолд хэнд хандах талаар тодруулсныг доорх үзүүлэлтээс харж болно (Зураг 16).

Зураг 16. Багш нарын зүгээс шударга бус үйлдэл гаргаж, хүүхдүүдтэй зохисгүй харилсан тохиолдолд хэна хандах вэ?

Мэдээллийн орчин:

Хүүхдүүдийн шударга байдлын түвшинд эцэг, эх, найз, нөхөд болон сургуулийн орчин нөлөөлөхөөс гадна шударга ёсны талаарх мэдээллийг хаанаас авч байгаа нь чухал нөлөө үзүүлнэ. Шударга ёсны талаарх мэдээллийг сургуулиас авдаг гэж судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн 34.7 хувь нь, гэр бүлээсээ гэж 24.8 хувь нь, интернэтээс гэж 15.9 хувь нь, телевиз, радиогоос гэж 9.9 хувь нь хариулсан бол 3.8-5.5 хувь нь найз нөхөд, сонин болон бусад эх үүсвэрээс мэдээлэл хүлээн авч байна (Зураг 17).

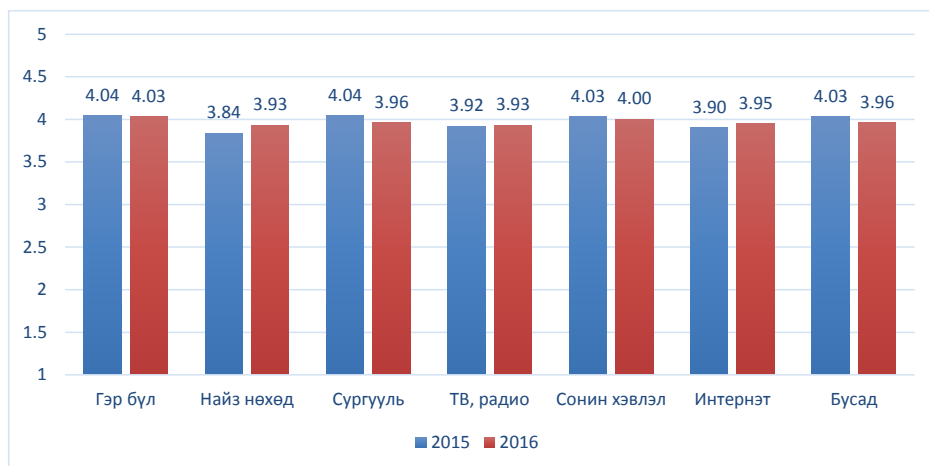
Зураг 17. Шударга ёсны талаарх мэдээллийг хаанаас авдаг вэ?

Хүүхдүүд шударга ёсны талаарх мэдээллийг ямар эх үүсвэрээс авч байгаагаас нь хамааран шударга ёсны үзүүлэлтийг доорх зургаар харуулав (Зураг 18).

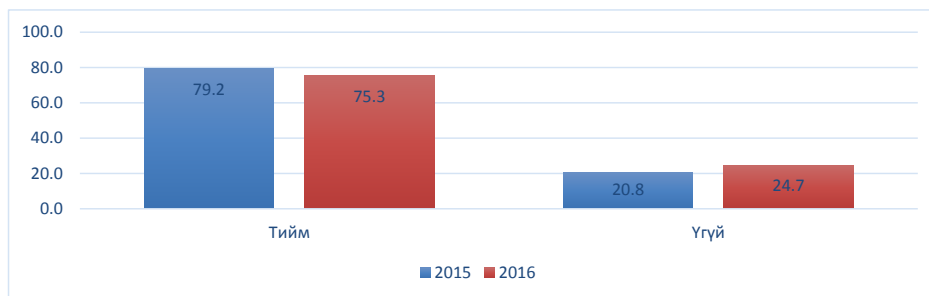

Зураг 18. Хүүхдийн шударга байдлын түвшин, хүүхдүүдийн мэдээлэл хүлээн авч буй эх үүсвэрээс хамаарч буй байдал

Аливаа шударга бус үйлдлийг үл тэвчих байдлыг тодорхойлох зорилгоор хүүхдүүдээс шударга бус үйлдлийн талаар олон нийтэд мэдээлж байх нь зөв эсэхийг асуусан юм. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн 75.3 хувь нь шударга бус үйлдлийн талаар олон нийтэд мэдээлэх нь зөв гэж үзэж байгаа бол 24.7 хувь нь буруу гэж үзсэн байна (Зураг 19).

Зураг 19. Шударга бус үйлдлийн талаар олон нийтэд мэдээлэх нь зөв үү?

Хүүхдийн шударга байдлын түвшин болон түүний дэд үзүүлэлт болох ёс зүй, ёс суртахуун, зөв төлөвшилт, хууль сахиx болон авлигыг үл тэвчих байдал ямар түвшинд байгааг тодорхойлох, цаашид хүүхдүүдийг шударга иргэн болгон төлөвшүүлэхийн тулд авч хэрэгжүүлбэл зохих арга хэмжээ, шударга бус хандлагаас нь урьдчилан сэргийлэх, соён гэгээрүүлэх ажлын чиглэлийг тогтоох зорилгоор 7 дахь удаагийн “Хүүхдийн шударга байдал-2016” судалгаа"-г Авлигатай тэмцэх газар, Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газартай хамтран зохион байгууллаа. Энэ удаагийн судалгааг цахим хэлбэрээр “Surveymonkey” судалгааны программыг ашиглан, 21 аймаг, нийслэлийн 7-12 дугаар ангийн сурагчдыг хамруулан явуулсан юм. Энэ удаагийн судалгааны дүнд үндэслэн дараахь дүгнэлтийг хийж байна.

- ❖ Хүүхдийн шударга байдлын түвшин 2016 оны судалгаагаар 4.00¹ гэсэн дүнтэй гарсан нь өмнөх судалгааны дүнтэй харьцуулахад 0.01 пунктийн зөрүүтэй байна.
- ❖ Хүүхдийн шударга байдлын түвшний дэд үзүүлэлт болох ёс зүй, ёс суртахууны дэд үзүүлэлтийн дундаж үнэлгээ 4.10 болж 0.02 пунктээр, хууль сахиx байдлын дэд үзүүлэлтийн дундаж үнэлгээ 4.06 болж 0.04 пунктээр, авлигыг үл тэвчих байдлын дэд үзүүлэлт 3.68 болж 0.03 пунктээр өссөн бол зан төлөвшлийн дэд үзүүлэлтийн дундаж үнэлгээ 4.10 болж 0.05 пунктээр буурсан байна.
- ❖ Дундговь (-0.47), Сүхбаатар (-0.44), Баян-Өлгий (-0.44), Хөвсгөл (-0.27), Увс (-0.23), Архангай (-0.12), Улаанбаатар (0.07), Орхон (-0.03) аймгийн хүүхдийн шударга байдал өмнөх оныхоос буурсан байна.
- ❖ Судалгааны дүнгээс харахад хүүхдийн шударга байдлын түвшин нас ахиx тутам буурч байгаагаас гадна эрэгтэй хүүхдийн шударга байдлын түвшин эмэгтэй хүүхдийнхээс доогуур байна.
- ❖ Хүүхдүүд хүндрэлтэй асуудал тулгарахад хамгийн ихээр эиэг, эх, дотны хүмүүстэй (63.9 хувь нь) ханддаг байна. Эиэг, эх хүүхэдтэйгээ шударга байх талаар байнга ярилцаж байх нь тэднийг шударга хандлага гаргахад эерэгээр нөлөөлж байна.
- ❖ Хүүхдээ буруу зүйл хийснийг мэдсэн эиэг, эх хүүхэддээ болохгүй зүйл хийснийг нь ойлгуулах, тайлбарласнаар тэднийг ирээдүйд зөв төлөвшилтэй, шударга иргэн болоход эерэг нөлөө үзүүлж байна. Эиэг, эх нь хүүхдээ шударга бус зүйл хийснийх нь төлөө хэлж ойлгуулдаг эсхүл зэмлэл хүлээдэг хүүхдүүдийн шударга байдлын түвшин эиэг, эхийн зүгээс хүүхдийнхээ асуудлыг сонирхдоггүй, эсхүл яамар ч арга хэмжээ авдаггүй хүүхдүүдийн шударга байдлын түвшингөөс өндөр байна.
- ❖ Найз нөхдийн хүрээ тухайн хүүхдийн зөв төлөвшилтөд чухал нөлөө үзүүлж байна.
- ❖ Хүүхдийн шударга байдлын түвшинд эерэгээр нөлөөлөх нэг зүйл бол шударга үйлдлийнх нь төлөө “магтах, сайшаах, урамшуулах” явдал болох нь судалгааны дүнгээс харагдаж байна. Магтаал, сайшаал хүртдэг хүүхдүүдийн шударга байдлын түвшин огтм сайшагдаагүй хүүхдийнхээс 0.16 пунктээр өндөр байна.
- ❖ Хүүхдүүдэд шударга ёсны талаар хичээл орох, эсхүл энэ талаар үйл ажиллагаа

1 Хүүхдийн шударга байдлын түвшин болон дэд үзүүлэлтийг 1-5 хүртэлх оноогоор үнэлсэн бөгөөд уг үзүүлэлтийн утга 1-д ойртох тусам шударга бус, 5-д ойртох тусам шударга гэж ойлгоно.

зохиох нь тэдний шударга байдлын түвшинд эерэгээр нөлөөлж байна. “Танай ангид ямар нэгэн байдлаар шударга ёсны талаар хичээл орох, эсхүл энэ төрлийн үйл ажиллагаа зохиогддог уу?” гэсэн асуултад “тийм” гэж хариулсан хүүхдүүдийн шударга байдлын түвшин “үгүй” гэж хариулсан хүүхдүүдийнхээс 0.13 пунктээр өндөр байв.

- ❖ Хүүхдүүд шударга ёсны талаарх мэдээллийг гэр бүлээс авах нь илүү үр дүнтэй байна. Шударга ёсны талаарх мэдээллийг “гэр бүл” -ээс авдаг хүүхдүүд бусад эх үүсвэрээс мэдээлэл авдаг хүүхдүүдээс илүү шударга байна.

БОЛОВСРОЛЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ХУВЬД:

- Бүх шатны сургуулиудад шударга ёс (ёс зүй), авлигыг үл тэвчих үзлийг төлөвшүүлэх талаар хичээл оруулах, сургалтын хөтөлбөр, төлөвлөгөөнд тусгах;
- Хүүхдүүдийн ил тод, шударга байдлыг нэмэгдүүлэх зорилгоор шударга үйлдэл хийсэн хүүхдүүдийг шалгаруулан урамшуулах, шагнах зэрэг арга хэмжээг тогтмол зохион байгуулж, олон нийтэд мэдээлж байх.

ЭЦЭГ, ЭХ БОЛОН БУСАД НАСАНД ХҮРЭГСДИЙН ХУВЬД:

- Эцэг, эх болон бусад хүмүүсийн хувьд шударга байдлаараа гэр бүл, үр хүүхдүүдэд үлгэр жишээч байх;
- Хүүхдүүдэд буруу зүйл хийснийг нь ойлгуулж, тайлбарлах. Хэрэв шударга үйл хийсэн бол тэднийг урамшуулж, сайшааж байх;
- Хүүхдүүдийн найз, нөхдийн хүрээ, хүсэл сонирхлыг нь анхааран мэдэрч байх;
- Хүүхдүүдэд уаг гаргаж шударга ёсны талаар байнга яриулаж байх.

ХЭВЛЭЛ МЭДЭЭЛЛИЙН БАЙГУУЛЛАГЫН ХУВЬД:

- Хүүхдүүд шударга ёсны талаарх мэдээллийг телевиз, радио болон интернетээс авч байгаа бөгөөд ялангуяа, телевиз, радиогоор хүүхдийн шударга ёсыг дэмжсэн, сонирхол татахуйц хөтөлбөр, нэвтрүүлгийг бэлтгэн хүргэж байх;
- Хүүхдийн ёс зүй, шударга байдлыг нэмэгдүүлэх талаар санал, санаачилга гаргах, энэ талаар холбогдох байгууллагуудтай хамтын ажиллагаагаа өргөжүүлэх;
- Шударга бус явдлыг дэмжсэн, сайшаасан хөтөлбөр, нэвтрүүлгийг гаргахгүй байх.

---oO---